

Autobiografisch verbouwen met hypnose

NRC Handelsblad 17-12-2016

Mooi verhaal: de Duitse officier Heinrich Gerlach raakt bij Stalingrad in Russische krijgsgevangenschap en begint een autobiografische roman te schrijven over zijn ervaringen. Als Gerlach in 1950 terug naar huis mag, nemen de Russen zijn manuscript in beslag. Weg boek, weg al die nauwkeurig beschreven details, weg herinneringen. Maar dan leest Gerlach een krantenbericht over een dokter uit München. De man verstaat de kunst om met hypnose verdwenen herinneringen terug te halen. Gerlach gaat bij hem in behandeling en tijdens tientallen hypnose-sessies reconstrueren patiënt en dokter het boek. Dat verschijnt in 1957 onder de titel *Die verratene Armee* en wordt een bestseller van jewelste. Er waren in naoorlogse jaren tientallen memoires van voormalige oostfront-soldaten. Dat juist *Die verratene Armee* zo'n succes werd, had zeker te maken met de opmerkelijke ontstaansgeschiedenis. Want het is toch spectaculair dat je onder hypnose – citaat uit het voorwoord – “jaren

die in de afgrond van de vergetelheid waren gezonken weer opduikt.”

Het verhaal gaat verder. De muur valt, de Russische archieven gaan open en de germanist Carsten Gansel reist af naar Moskou. Daar ontdekt hij het originele manuscript van Gerlach (*Durchbruch bei Stalingrad*). En weet je wat? De overeenstemming tussen dit verloren gewaande manuscript en het onder hypnose geschreven boek is “verbluffend” (*Frankfurter Allgemeine*); “Grote delen zijn hetzelfde” (*Der Spiegel*). Het originele manuscript verscheen afgelopen jaar in druk en net als de hypnose-versie is het een doorslaand succes. De publicatie van de Nederlandse vertaling staat voor begin 2017 op de rol.

Bijzonder verhaal, maar het klopt van geen kanten. Het was niet de germanist Gansel uit Giessen, die het origineel ontdekte, maar de aan *Rutgers University* verbonden historicus Jochen Hellbeck. Hellbeck onderwierp oerversie en latere roman aan een systematische vergelijking en publiceerde daar al in 2013 uitvoerig over in het tijdschrift *Contemporary European History*.

Hellbeck komt tot de conclusie dat beide documenten verschillen als dag en nacht. En er zit systeem in de verschillen. Typerend voorbeeld: in het origineel spreekt een Duitse officier vlak na de capitulatie de manschappen van Gerlach toe. De officier: “we hebben dit niet gewild. Maar we waren blind in onze gehoorzaamheid. We zijn niet vrij van schuld.” De schuldbekentenis is helemaal verdwenen uit de latere roman. Daar zegt de officier: “Dat het uniform dat we dragen niet langer eervol is, is niet onze schuld.” Het origineel besteedt ook volop aandacht aan de ernstige misdragingen van Duitse soldaten in Rusland, terwijl dat thema in de roman minder uit de verf komt.

Aan hypnose kleeft de reputatie dat je er sluimerende herinneringen mee kan opdelven, herinneringen die ergens in een uithoek van het brein in ongerepte toestand liggen te wachten op ontsluiting. Die reputatie is geheel en al onverdiend. Meer dan veertig jaar onderzoek maakt juist duidelijk dat je met hypnose herinneringen dermate drastisch kunt reviseren dat mensen hun eigen verzinsels gaan geloven. Zo heb je proefpersonen die zich onder hypnose herinneren hoe ze als foetus in de

baarmoeder lagen opgevouwen. Er zijn zelfs proefpersonen die in trance honderduit vertellen over hun vorige levens. Frappant is wel, noteerde een onderzoeker droogjes, dat mensen zichzelf zulke sympathieke rollen toebedelen in het hiervoormals. Ze zijn altijd helden of slachtoffers, maar nooit schurken. De rotzakken, dat zijn de anderen.

Zo bezien is het opmerkelijk dat er nog landen bestaan waar getuigen onder hypnose worden verhoord als hun geheugen het laat afweten. België is zo'n land. Daar besloot een staatssecretaris onlangs om agenten op hypnose-cursus te sturen. En vorig jaar veroordeelde een rechtbank er een notaris uit Brugge nadat een getuige onder hypnose een belastende verklaring over hem had afgelegd. Die rechtbank zal het (Amerikaanse) geval van Larry Mayes wel niet kennen. In zijn zaak werd een slachtoffer onder hypnose gebracht, waarna ze Mayes op stellige toon als pleger van een gewelddadige roofoveral aanwees. Mayes bracht 21 jaar achter de tralies door, totdat zijn onschuld kwam vast te staan. Hypnose is een probaat middel om de betrouwbaarheid van getuigen finaal te slopen.

In Gerlachs geval zal de hypnose hebben geholpen om zijn herinneringen aan Stalingrad en de Russische krijgsgevangenschap te verbouwen op een manier die paste bij het naoorlogse West-Duitsland. De publieke opinie daar klampte zich nog lange tijd vast aan het beeld dat de *Wehrmacht* een hele nette herenclub was geweest en dat Hitler alle schuld droeg. Hypnose hielp Gerlach ook aan een

verkoopstunt. Dat Gerlach destijds kranten allerlei pathetische foto's liet plaatsen van hem op de sofa, diep in trance, met een van pijn doortrokken gezicht demonstreert dat de man oog had voor de Rasta Rostelli-component van hypnose. Zeer terecht dat de hypnose-dokter later een deel van de royalty's opeiste en ook kreeg. Ja, mooi verhaal.